

Familizm – pojęcie, pomiar i znaczenie dla zdrowia psychicznego

Familism – the concept, measure and importance for mental health

Katarzyna Kamila Wałęcka-Matyja

Uniwersytet Łódzki, Instytut Psychologii

Summary

Aim. The aim of the conducted research was to determine the psychometric properties of the Polish adaptation of the Scale of Familism.

Method. The research included 580 persons (339 women and 241 men) aged 18–81 years ($M = 35$; $SD = 15.49$). The applied research tools included the Scale of Familism, the Scale of Materialism and the Agentic and Communal Orientation Scale.

Results. The factor structure analysis of the Scale of Familism performed using confirmatory factor analysis (CFA) did not confirm the adequacy of the fit of the assumed model to the data. The results of the exploratory principal component analysis (EFA) indicated the existence of five dimensions that explained 51.14% of variance in results. They included: Respect ($\alpha = 0.91$), Material success and achievements ($\alpha = 0.87$), Religion ($\alpha = 0.95$), Individualism ($\alpha = 0.63$), and Family support ($\alpha = 0.70$). Construct validity of the Scale of Familism was verified by analyzing correlations between the separate scales and the scores on the Agentic and Communal Orientation Scales and the Scale of Materialism. The obtained correlation coefficient values were weak, yet in line with the expected direction.

Conclusions. The Polish adaptation of the scale designed for examining familism is a tool characterized by good psychometric properties, which enables a multidimensional measure of the psychological aspects of familism in adulthood. It can be recommended for use in scientific research as well as therapeutic practice.

Słowa kluczowe: rodzina, dorosłość, Skala Familizmu

Key words: family, adulthood, the Scale of Familism

Wstęp

Przemiany społeczno-kulturowe zachodzące w Polsce, wynikające z procesów modernizacji, industrializacji oraz westernizacji, prowadzą do unifikacji rodzin i zbliżają je do zachodniego wzoru funkcjonowania. Podkreśla się, że wraz z zachodzącymi

transformacjami w sferze społeczno-ekonomicznej państw można zaobserwować zmiany w strukturze i funkcjonowaniu rodzin [1-3]. Co ciekawe, rezultaty badań wskazują, że choć zależności materialne w rodzinie słabną, to więzi emocjonane nie podlegają istotnym przemianom. Przyjmuje się, że wynika to głównie z przyjętego przez członków rodzin systemu wartości. Badacze zauważają jednak [4], iż aktualnie w sferze tej występuje silny konflikt pomiędzy potrzebą autonomii a zależności wśród członków rodzin. Z jednej strony osoby tworzące rodziny cenią indywidualizm, w swym systemie wartości akcentując przede wszystkim spersonalizowane sukcesy, z drugiej natomiast ujawniają pragnienie bycia w związkach z innymi osobami oraz przejawiają zachowania wiążące, ukierunkowane na budowanie i podtrzymanie więzi społecznej. W literaturze przedmiotu [5] wymienia się pięć typów tego rodzaju zachowań: działania na rzecz partnera i związku, zachowania seksualne, podtrzymywanie bliskości fizycznej, a także zachowania pojednawcze oraz zachowania zmierzające do zaimponowania.

Familiolodzy wskazują [6], że konflikt pomiędzy wartościami wspólnoty i autonomii dotyczy wielu współczesnych rodzin. Podkreślają też, że z nastawieniem wspólnotowym wiąże się większa możliwość udzielania, jak i otrzymywania wsparcia społecznego ze strony członków rodziny niż w modelu rodziny opartym na autonomii jej członków. Wsparcie rodzinne jest szczególnie istotne w sytuacji, w której rośnie liczba osób zmagających się z chorobami psychicznymi. Badacze podają [7], iż pierwsza przeprowadzona w Polsce analiza stanu zdrowia psychicznego Polaków, której rezultaty przedstawiono w raporcie z 2012 roku, wykazała, że ponad sześć milionów dorosłych mieszkańców Polski jest dotkniętych przynajmniej jednym z zaburzeń psychicznych objętych klasyfikacjami ICD-10 i DSM-IV. W świetle danych zaprezentowanych w raporcie na temat zdrowia i jego ochrony opracowanych przez Główny Urząd Statystyczny w latach 2014-2016 stwierdzono, że w tym okresie z pomocy ambulatoryjnej o charakterze psychologicznym lub psychiatrycznym w swym życiu korzystało około 4% osób (1,4 mln). W raporcie GUS wskazano, że w latach 2014-2016 w strukturze diagnozowanych chorób występowały głównie zaburzenia nerwicowe oraz zaburzenia nastroju – stwierdzono je u ponad 47% ogółu pacjentów [8].

Analiza danych z dwóch kolejnych lat, począwszy od 2014 roku pozwala zauważyć, że w 2015 roku liczba cierpiących z powodu chorób psychicznych znacząco wzrosła [9]. Niemniej jednak powszechnie uważa się, że problem jest statystycznie niedoszacowany. Co więcej, eksperci sądzą [10], że większość osób zmagających się z chorobami psychicznymi w ogóle nie korzysta z pomocy lekarza specjalisty. Poszukując przyczyn tego zjawiska, wskazuje się na wiele czynników warunkujących taki stan rzeczy [11] – w pierwszej kolejności wymieniany jest niski poziom wiedzy na temat zaburzeń psychicznych w populacji, uprzedzenia społeczeństwa w stosunku do osób chorych psychicznie oraz jawna ich dyskryminacja.

W kontekście powyższych rozważań wyjątkową wartością cechują się działania badaczy mające na celu poprawę stanu zdrowia psychicznego poprzez poszukiwanie czynników chroniących przed występowaniem zaburzeń. Jak wykazano w badaniach [12], jednym z tego rodzaju czynników jest familizm (*familism*). Pojęcie to jest rozumiane jako wartość kulturowa, zakładająca silną identyfikację i przywiązanie do

grupy rodzinnej. Familizm przejawia się w ujawnianiu zachowań lojalnościowych wobec członków rodziny, w okazywaniu im zaufania, w wyrażaniu pozytywnych uczuć oraz we wzajemnej solidarności. Familizm wskazuje także na siłę związku jednostki z rodziną, mierzoną względem siły więzi z innymi grupami społecznymi. Może on mieć różne natężenie oraz występować w rozmaitych kontekstach społecznych, np. w firmach rodzinnych [13, 14].

Rezultaty badań wyraźnie wskazują, że familizm odgrywa istotną rolę w zachowaniu zdrowia psychicznego. Świadczą o tym wyniki prac badawczych przeprowadzonych wśród Latynosów, dowodzące, że wyższe wartości familizmu pozwalają przewidywać niższe ryzyko zaburzeń eksternalizacyjnych i internalizacyjnych u młodzieży [15, 16]. Badacze zaznaczają [17], że w niektórych przypadkach wartości familizmu ochraniają adolescentów także przed podejmowaniem zachowań ryzykownych. Odnosząc się do rezultatów badań podłużnych, autorzy wskazują [18], że występuje związek pomiędzy wartościami rodzinnymi wyznawanymi przez latynoską młodzież a niższym spożyciem alkoholu, rzadszym angażowaniem się w działania przestępcze oraz podejmowaniem aktywności seksualnej w okresie adolescencji niż rówieśnicy. Co więcej, stwierdzono ujemną korelację między wartościami familizmu a poziomem objawów depresji w grupie młodzieży pochodzenia meksykańskiego. Podkreśla się jednak [19], że choć zauważono ochronny wpływ familizmu, to nadal niewiele wiadomo o mechanizmach, które leżą u jego podstaw.

Na gruncie polskim brakuje doniesień naukowych poruszających problematykę familizmu w aspekcie psychologicznym. Trudno także o narzędzia psychologiczne o dobrych właściwościach psychometrycznych służące do pomiaru wartości rodzinnych w kontekście kulturowym. Stanowiło to asumpt do podjęcia badań nad tym zagadnieniem.

Cel badań

Proces adaptacji skali MACVS (*Mexican American Cultural Values Scales for Adolescents and Adults*) [20] do warunków polskich zakładał zrealizowanie trzech głównych celów badawczych. Pierwszym z nich było ustalenie struktury czynnikowej narzędzia w oparciu o wyniki przeprowadzonej analizy głównych składowych. Kolejny etap pracy dotyczył określenia rzetelności polskiej wersji skali MACVS. Natomiast ostatni cel był związany z weryfikacją jej trafności teoretycznej.

Material

Badania o charakterze samoopisowym przeprowadzono w latach 2017–2018 w Polsce, na obszarze województwa łódzkiego¹. Miały one charakter zarówno indywidualny, jak i grupowy. Instrukcja była każdorazowo odczytywana uczestnikom przez badacza. Poinformowano ich także o celu badań, zapewniono o anonimowości oraz o zamiarze wykorzystania wyników wyłącznie do celów naukowych. Zastoso-

¹ Przeprowadzenie badania zlecono konsorcjum, którego przedstawicielem był Witold Bugaj.

wano zasadę anonimowości i dobrowolnego uczestnictwa. Badanie przeprowadzono metodą papier–ołówki. Wypełnienie kompletu testów zajmowało badanym średnio około 30 minut. W analizie danych wykorzystano specjalistyczne programy komputerowe: IBM SPSS 25 oraz IBM SPSS AMOS 25. Hipotezy weryfikowano na poziomie istotności $\alpha < 0,05$.

Łącznie w badaniu uczestniczyło 580 osób, od 18. do 81. roku życia – 339 kobiet (58,3%) i 241 mężczyzn (41,5%) mieszkających na terenie województwa łódzkiego. Średnia wieku badanych wyniosła 35 lat ($SD = 15,49$). Spośród uczestników badania 380 osób znajdowało się w okresie wczesnej dorosłości (18–35 lat), 100 osób w okresie średniej dorosłości (36–54 lat), a 91 w późnej (55+ lat). Zatem badaną próbę, którą skompletowano metodą śnieżnej kuli (*snowball sampling*), można określić mianem przekrojowej. W zdecydowanej większości badani zamieszkiwali tereny miejskie (81,8%; $n = 475$). W badanej próbie najwięcej osób legitymowało się wykształceniem wyższym (37,1%; $n = 215$) oraz średnim (35,5%; $n = 206$). Badani z licencjatem stanowili 15,5% ($n = 90$) próby, natomiast osoby z wykształceniem zawodowym i podstawowym stanowiły odpowiednio 6,9% ($n = 40$) oraz 5,0% ($n = 29$) badanych. Stan cywilny uczestników w większości był określony jako wolny (60,2%; $n = 349$). Osób w związku formalnym było 31,3% ($n = 182$). Osoby rozwiedzione i owdowiałe stanowiły odpowiednio 5,9% ($n = 34$) oraz 2,6% ($n = 15$) badanych.

Metoda

W badaniach wykorzystano następujące narzędzia:

1. Mexican American Cultural Values Scales for Adolescents and Adults (MACVS), służące do pomiaru różnych aspektów familizmu [20]. Skala składa się z 50 stwierdzeń, do których badany ma się ustosunkować na skali Likerta, gdzie 1 oznacza „zdecydowanie się nie zgadzam”, a 5 – „zdecydowanie się zgadzam” [20]. Analiza czynnikowa (CFA) wykazała istnienie dziewięciu skal reprezentujących określone kategorie wartości. Sześć z nich odnosi się do tradycyjnych wartości, związanych z systemem przekonań i zachowań oraz kultywowaniem tradycji, które są typowe dla kultur kolektywistycznych, takich jak: Wsparcie rodzinne (*Familism Support*), Zobowiązania rodzinne (*Familism Obligations*), Odniesienia rodzinne (*Familism Referents*), Szacunek (*Respect*), Religia (*Religion*) oraz Tradycyjne role płciowe (*Traditional Gender Roles*). Natomiast trzy pozostałe skale MACVS odzwierciedlają współczesne wartości głównego nurtu kultury indywidualistycznej. Należą do nich: Sukces materialny (*Material Success*), Niezależność i samodzielność (*Independence & Self-Reliance*) oraz Konkurencja i osiągnięcia osobiste (*Competition & Personal Achievement*). Wymiary familizmu, jak i ich składowe zostały zidentyfikowane przez badaczy głównie na podstawie analizy rezultatów dwóch dużych badań nad rodzinami meksykańsko-amerykańskimi [21, 22, 23] oraz zostały wygenerowane w wyniku przeprowadzenia badań fokusowych na reprezentatywnej próbie uczestników [20]. Osoby biorące udział w badaniach fokusowych (ojcowie, matki, adolescenti) pochodziły z kultur kolektywistycznych (Meksykanie) i indywidualistycznych (Amerykanie). Autorzy skali MACVS za-

znaczącą, że określenie 9 wymiarów familizmu oraz pozycji dla każdej podskali wartości rodzinnych wypracowano w toku badań. Co więcej – dodają, iż nie są one kulturowo powiązane z wartościami zidentyfikowanymi we wcześniejszych badaniach [24, 25].

Właściwości psychometryczne skali MACVS opracowano na próbie 598 nastolatków (295 mężczyzn i 303 kobiet) o średniej wieku 12 lat i ich rodziców (573 matki i 331 ojców).

Współczynniki α -Cronbacha, odpowiednio dla kobiet i mężczyzn, dla poszczególnych wymiarów wynosiły: Wsparcie rodzinne (0,58; 0,60), Zobowiązania rodzinne (0,55; 0,46), Odniesienia rodzinne (0,63; 0,53), Szacunek (0,52; 0,45), Religia (0,78; 0,78), Tradycyjne role płciowe (0,66; 0,67), Sukces materialny (0,78; 0,78), Niezależność i samodzielność (0,35; 0,40) oraz Konkurencja i osiągnięcia osobiste (0,65; 0,62) [20].

2. Skala Orientacji Materialistycznej, służąca do pomiaru orientacji materialistycznej, rozumianej jako koncentracja jednostki na nabywaniu dóbr i łączeniu nabywania oraz stanu posiadania ze szczęściem, a także z sukcesami odnoszonymi w życiu. Skala składa się z 5 twierdzeń, do których badany ma się ustosunkować na skali Likerta, gdzie 1 oznacza „w ogóle nie zgadzam się z danym stwierdzeniem”, a 5 – „tak właśnie myślę”. Właściwości psychometryczne Skali Orientacji Materialistycznej są dobre i umożliwiają prowadzenie badań (α -Cronbacha = 0,70) [26].
3. Skala do Pomiaru Orientacji Sprawczej i Wspólnotowej, wykorzystana do badania orientacji sprawczej, pojmowanej jako koncentracja na sobie i własnych celach, oraz wspólnotowej, stawiającej innych ludzi oraz relacje interpersonalne i wspólnotowe w centrum zainteresowania jednostki. Skala składa się z 30 określeń cech, które odnoszą się do dwóch skal: Sprawczej oraz Wspólnotowej. Badany udziela odpowiedzi na 7-stopniowej skali z punktem indyferencji, czyli od 1 („zdecydowanie nie”) przez 4 („trudno powiedzieć, trochę tak, trochę nie”) do 7 („zdecydowanie tak”). Wskaźniki zgodności wewnętrznej mierzone współczynnikiem α -Cronbacha są wysokie i wynoszą dla skali Wspólnotowości 0,92, zaś dla skali Sprawczości 0,90 [27].

Do pomiaru zmiennych o charakterze demograficzno-społecznym wykorzystano ankietę (wiek, płeć, miejsce zamieszkania, stan cywilny, wykształcenie).

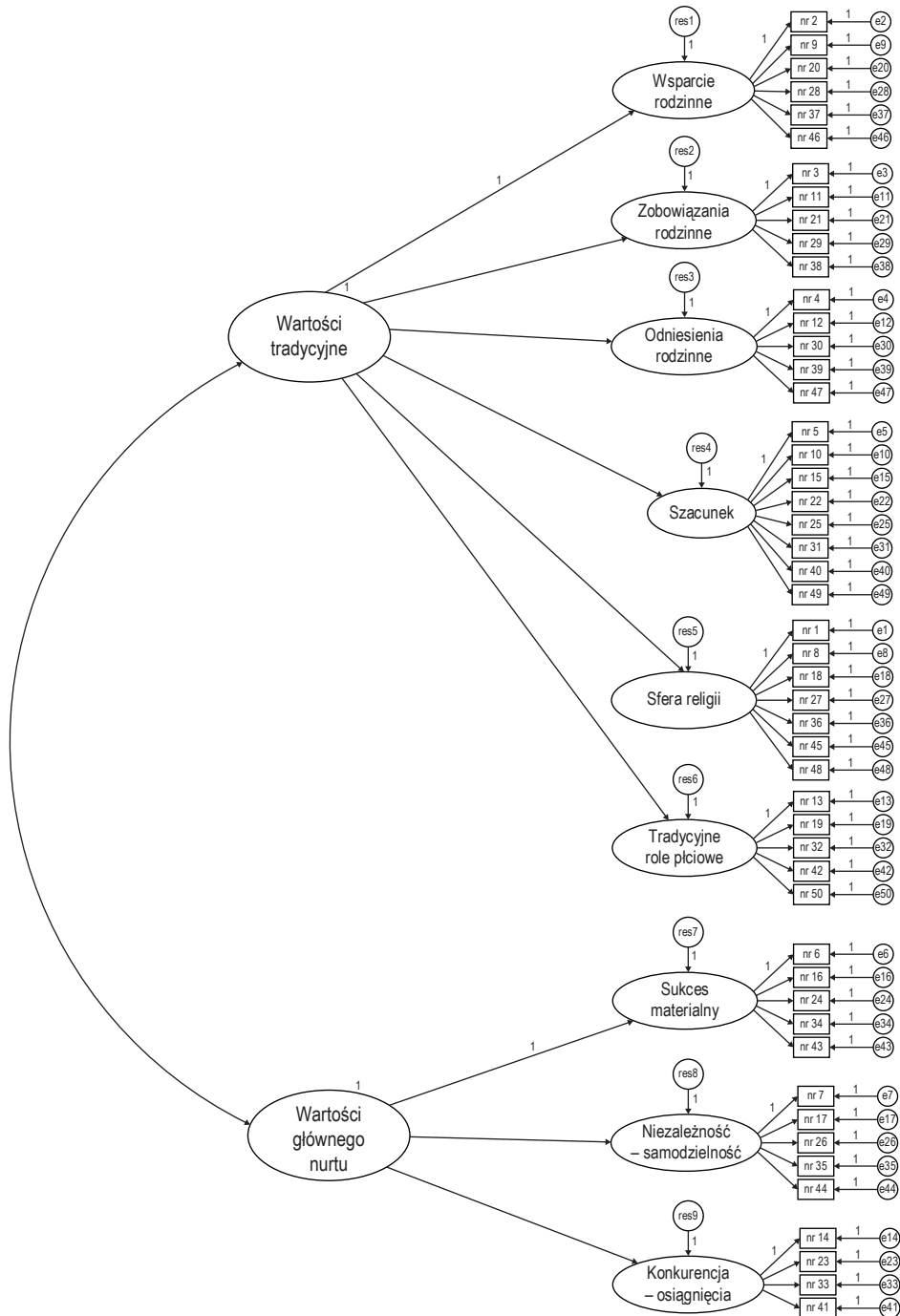
W oparciu o literaturę przedmiotu sformułowano następujące hipotezy badawcze:

H₁: W polskiej wersji skali MACVS potwierdzi się 9-czynnikowa struktura narzędzia.

H₂: Skale odnoszące się do wartości kolektywistycznych (Szacunek, Religia, Wsparcie) dodatnio korelują ze Wspólnotowością.

H₃: Skale odnoszące się do wartości indywidualistycznych (Sukces materialny i osiągnięcia, Indywidualizm) dodatnio korelują ze Sprawczością.

H₄: Skala Sukces materialny i osiągnięcia dodatnio korelują z Materializmem.

Rysunek 1. Zakładana struktura czynnikowa analizowanego narzędzia

Wstępne prace adaptacyjne

Procedurę adaptacyjną skali MACVS zrealizowano zgodnie z zasadami translacji, z wykazaniem wierności tłumaczenia. Zastosowana metoda translacji zakłada dokładny przekład wersji oryginalnej z możliwością dokonywania zmian tam, gdzie wydają się one niezbędne ze względu na specyfikę danego języka [28]. Porządek prac translacyjnych zakładał następujące po sobie czynności: tłumaczenie wersji oryginalnej na język polski wraz z korektą, tłumaczenie zwrotne na język angielski oraz akceptację przez autorów skali MACVS.

Charakteryzując pierwszy etap prac, wskazuje się, że tłumaczenie wersji oryginalnej skali MACVS było wynikiem zaangażowania trzech tłumaczy posiadających doświadczenie z zakresu badań psychologicznych. Następnie dokonano porównania otrzymanych rezultatów i oznaczono te twierdzenia, które różniły się tłumaczeniem (dotyczyło to sześciu pozycji). W kolejnym kroku poproszono tłumaczy o dokonanie powtórnego przekładu wyróżnionych twierdzeń. Tym razem ujawniły się rozbieżności w dwóch twierdzeniach. Wątpliwości wyjaśniono na wspólnym spotkaniu, w wyniku którego opracowano uzgodnioną wersję skali MACVS. Następnym etapem pracy dotyczyło zwrotnego tłumaczenia (*back translation*) ostatecznej wersji skali na język angielski, które wykonał profesjonalny tłumacz, po czym przesłano ją autorom do akceptacji. Po zaakceptowaniu przez autorów kwestionariusza w tej formie przystąpiono do realizacji planu badań.

Wyniki

Struktura czynnikowa Skali Familizmu

W celu zweryfikowania latentnej struktury czynnikowej polskiej wersji skali MACVS w pierwszej kolejności przeprowadzono confirmacyjną analizę czynnikową (*confirmatory factor analysis*, CFA). Wykorzystano metodę największego prawdopodobieństwa. Zakładaną strukturę czynnikową przedstawiono na rysunku 1.

W rezultacie przeprowadzonej analizy confirmacyjnej otrzymano istotne statystycznie różnice pomiędzy zakładanym modelem a otrzymanymi wynikami, $\chi^2(1167) = 4462,55$; $p < 0,001$. W oparciu o wartości indeksów dopasowania stwierdzono, że model nie był wystarczająco dobrze dopasowany do danych. Wartości indeksów wynosiły CFI = 0,77; AGFI = 0,69; NFI = 0,71; RMSEA = 0,07. W tabeli 1 przedstawiono otrzymane wartości ładunków czynnikowych.

Tabela 1. Wartości ładunków czynnikowych otrzymane w confirmacyjnej analizie czynnikowej

Analizowane zależności					
WARTOŚCI TRADYCYJNE	f	p	WARTOŚCI GŁÓWNEGO NURTU	f	p
Wsparcie rodzinne	0,90	0,001	Sukces materialny	0,86	0,001
Zobowiązania rodzinne	0,88	0,001	Niezależność – samodzielność	0,07	0,200
Odniesienia rodzinne	1,03	0,001	Konkurencja – osiągnięcia	0,93	0,001

dalszy ciąg tabeli na następnej stronie

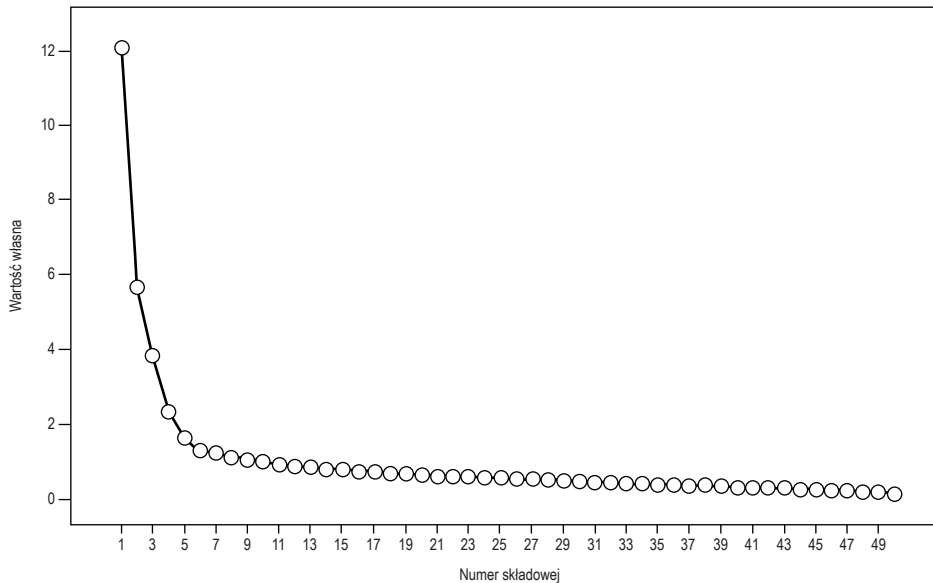
Szacunek	0,94	0,001			
Sfera religii	0,60	0,001			
Tradycyjne role płciowe	0,68	0,001			
Wsparcie rodzinne – nr pozycji	f	p	Zobowiązania rodzinne – nr pozycji	f	p
2	0,83	0,001	3	0,69	0,001
9	0,75	0,001	11	0,53	0,001
20	0,77	0,001	21	0,57	0,001
28	0,67	0,001	29	0,72	0,001
37	0,73	0,001	38	0,50	0,001
46	0,39	0,001			
Odniesienia rodzinne – nr pozycji	f	p	Konkurencja i osiągnięcia – nr pozycji	f	p
4	0,69	0,001	14	0,56	0,001
12	0,56	0,001	23	0,73	0,001
30	0,80	0,001	33	0,43	0,001
39	0,74	0,001	41	0,73	0,001
47	0,42	0,001			

Szacunek – nr pozycji	f	p	Religia – nr pozycji	f	p
5	0,71	0,001	1	0,84	0,001
10	0,66	0,001	8	0,82	0,001
15	0,75	0,001	18	0,87	0,001
22	0,59	0,001	27	0,89	0,001
25	0,83	0,001	36	0,91	0,001
31	0,67	0,001	45	0,92	0,001
40	0,65	0,001	48	0,86	0,001
49	0,72	0,001			
Tradycyjne role płciowe – nr pozycji	f	p	Sukces materialny – nr pozycji	f	p
13	0,74	0,001	6	0,81	0,001
19	0,60	0,001	16	0,81	0,001
32	0,70	0,001	24	0,74	0,001
42	0,58	0,001	34	0,83	0,001
50	0,69	0,001	43	0,83	0,001
Niezależność i samodzielność – nr pozycji	f	p			
7	0,65	0,001			
17	0,45	0,001			
26	0,57	0,001			
25	0,23	0,001			
35	0,56	0,001			
44	0,65	0,001			

f – ładunki czynnikowe; p – istotność statystyczna

Analizując wartości ładunków czynnikowych otrzymanych w confirmacyjnej analizie czynnikowej nie uzyskano istotnej statystycznie zależności pomiędzy czynnikiem drugiego rzędu (wartościami tradycyjnymi), wartościami głównego nurtu a zakładanym składnikiem tego czynnika, czyli Niezależnością i samodzielnością. Wartość współczynnika korelacji pomiędzy wymiarami drugiego rzędu, tj. pomiędzy wartościami tradycyjnymi i wartościami głównego nurtu wyniosła $r = 0,55$; $p < 0,001$.

Ze względu na niezadowalający poziom dopasowania zakładanego obrazu zależności do otrzymanych wyników przeprowadzono również eksploracyjną analizę głównych składowych. Na rysunku 2 przedstawiono otrzymany wykres osypiska.

Rysunek 2. Wykres osypiska otrzymany w analizie głównych składowych

W rezultacie zastosowanej eksploracyjnej analizy czynnikowej wyodrębniono pięć wymiarów familizmu, wyjaśniających 51,14% wariancji. Zastosowano rotację ukośną Oblimin. W tabeli 2 przedstawiono otrzymaną macierz modelową z wartościami ładunków czynnikowych dla poszczególnych pozycji, z pominięciem wartości niższych niż 0,40 [29]. W tabeli zamieszczono również wartości współczynników rzetelności α -Cronbacha.

Tabela 2. Wartości ładunków czynnikowych otrzymanych w analizie głównych składowych oraz odpowiadające im numery pozycji skali (w nawiasach)

Wyodrębnione wymiary				
Szacunek	Sukces materialny i osiągnięcia	Religia	Indywidualizm	Wsparcie rodzinne
0,78 (25)	0,81 (34)	-0,93 (36)	0,71 (26)	-0,73 (11)
0,75 (5)	0,77 (43)	-0,91 (45)	0,67 (7)	-0,65 (21)
0,72 (15)	0,74 (6)	-0,91 (27)	0,65 (44)	-0,47 (28)
0,65 (30)	0,73 (16)	-0,88 (1)	0,49 (35)	0,46 (46)
0,63 (2)	0,68 (24)	-0,87 (8)	0,48 (17)	-0,45 (29)
0,61 (4)	0,59 (32)	-0,84 (48)	-	-0,40 (12)
0,61 (40)	0,58 (23)	-0,82 (18)	-	-
0,60 (49)	0,54 (13)	-	-	-
0,56 (39)	0,53 (50)	-	-	-
0,55 (10)	0,48 (33)	-	-	-
0,54 (9)	0,48 (41)	-	-	-
0,54 (31)	0,41 (14)	-	-	-
0,50 (3)	-	-	-	-
0,42 (20)	-	-	-	-
$\alpha = 0,91$	$\alpha = 0,87$	$\alpha = 0,95$	$\alpha = 0,63$	$\alpha = 0,70$

W oparciu o treść pozycji włączonych do poszczególnych wymiarów wskazano, że pierwszy otrzymany wymiar to skala Szacunek, drugi to skala Sukces materialny i osiągnięcia, trzeci – Religia, czwarty – Indywidualizm, a piąty – Wsparcie rodzinne. Zatem trzy wymiary familizmu w polskiej wersji skali MACVS odnoszą się do wartości kolektywistycznych, natomiast dwa do indywidualistycznych (Sukces materialny i osiągnięcia oraz Indywidualizm).

Wsparcie rodzinne przejawia się w pragnieniu utrzymania relacji oraz wspierania osób będących w bliskich związkach rodzinnych. Szacunek rozumiany jest jako potrzeba zachowania prawidłowych relacji międzypokoleniowych i kształtowania istotnego znaczenia, jakie dla dzieci mają mieć rodzice, zarówno pod względem postaw, jak i czerpania z mądrości rodziców przy podejmowaniu decyzji. Religia obejmuje sferę duchowości i ujawnianie wiary w wyższą moc. Z kolei do wymiarów familizmu opartych o wartości indywidualistyczne zaliczono te, które akcentują znaczenie osiągnięć materialnych, sukcesu odzwierciedlonego w przyznawaniu pierwszeństwa zarabianiu pieniędzy oraz dążenie do osiągnięć przez konkurencję (Sukces materialny i osiągnięcia), a także uzyskanie niezależności i samowystarczalności (Indywidualizm).

Rzetelność

Omawiając wartości wskaźników zgodności wewnętrznej mierzone współczynnikiem α -Cronbacha, stwierdzono, że są one wysokie dla skal Szacunek (0,91), Sukces materialny i osiągnięcia (0,87) oraz Religia (0,95). Rzetelność skali Indywidualizmu jest niższa (0,63). Rzetelność skali Wsparcie rodzinne jest optymalna (0,70).

Trafność zewnętrzna

Trafność zewnętrzną zweryfikowano, analizując korelacje pomiędzy wyodrębnionymi skalami a wynikami na Skali do Pomiaru Orientacji Sprawczej i Wspólnotowej oraz na Skali Orientacji Materialistycznej. Otrzymane wartości współczynników korelacji przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Współczynniki korelacji r-Pearsona pomiędzy wynikami na wyodrębnionych skalach Skali Familizmu a wynikami na Skali do Pomiaru Orientacji Sprawczej i Wspólnotowej oraz na Skali Orientacji Materialistycznej

	Sprawczość	Wspólnotowość	Materializm
Szacunek	0,136**	0,132**	0,137**
Sukces materialny i osiągnięcia	0,226**	-0,263**	0,593**
Religia	0,025	0,169**	-0,033
Indywidualizm	0,203**	0,056	-0,005
Wsparcie rodzinne	0,002	0,206**	-0,007

** $p < 0,01$

Otrzymano istotne statystycznie dodatnie, choć w większości o słabej sile, korelacje pomiędzy wynikami na wyodrębnionej skali Szacunku a wynikami na skalach Sprawczości, Wspólnotowości i Materializmu. Wyniki na wyodrębnionej skali Sukcesu materialnego i osiągnięć korelowały dodatnio ze Sprawczością i z Materializmem (wysoka korelacja), a ujemnie ze Wspólnotowością. Wyniki na skali Religii korelowały dodatnio ze Wspólnotowością. Podobnie na skali Indywidualizmu – korelowały dodatnio ze Sprawczością. Natomiast wyniki na skali Wsparcia rodzinnego korelowały dodatnio ze Wspólnotowością.

Omówienie wyników

Niniejsze badanie dostarczyło istotnych, choć wstępnych ustaleń dotyczących pojęcia familizmu oraz właściwości psychometrycznych skali służącej do jego pomiaru na gruncie polskim. Familizm jest określany jako ważna wartość kulturowa, zakładająca silną identyfikację i przywiązanie do grupy rodzinnej. Odzwierciedlana jest ona w postawach wobec rodziny (aspekt poznawczy, uczuciowy, behawioralny), których bazę stanowią zarówno tradycyjne wartości, związane z systemem przekonań, zachowań oraz kulturowaniem tradycji typowych dla kultur kolektywistycznych,

jak i wartości pochodzące z głównego nurtu kultury indywidualistycznej. W polskiej wersji skali MACVS zidentyfikowano pięć wymiarów familizmu, nie potwierdzając tym samym dziewięcioczynnikowej struktury oryginalnego narzędzia. W oryginalnej wersji MACVS autorzy wyodrębnili bowiem sześć wymiarów familizmu opartych na wartościach tradycyjnych (Wsparcie rodzinne, Rodzinne zobowiązania, Odniesienie do rodziny, Szacunek, Religia, Tradycyjne role płciowe) oraz trzy wymiary oparte na podejściu podkreślającym wartość indywidualizmu (Sukces materialny, Niezależność i samodzielność, Konkurencja i osobiste osiągnięcia) [20]. Tym samym hipoteza pierwsza została odrzucona.

Interpretując uzyskane wyniki wskazuje się, że w przeżywaniu familizmu duże znaczenie odgrywa kultura. Polacy mogą różnić się bowiem od innych narodowości (np. Latynosów, Amerykanów) nie tylko nasileniem i strukturą wartości familizmu, ale także czynnikami, które go wywołają oraz społecznymi konsekwencjami postawy nacechowanej familizmem. Możliwe, że uzyskane w populacji polskiej wyniki wskazują, iż społeczeństwo, zgodnie z hipotezą konwergencji [4], podąża w kierunku modelu kultury akcentującej spersonalizowane sukcesy jednostki, ale nadal widoczne jest zakorzenienie w wartościach tradycyjnych. Uzyskane w tym zakresie wyniki badań są zgodne z rezultatami otrzymanymi przez innych badaczy [1, 2, 6]. Stąd też zbiór wartości zawartych w skali MACVS można traktować raczej jako punkt wyjścia do badań nad familizmem w polskiej populacji niż jako matrycę tychże wartości. Obecnie, z racji niewielu badań nad familizmem w populacji polskiej, kwestia ta jest otwarta.

Wyniki badań korelacyjnych potwierdzają założenia przedstawionych hipotez. Ustalono, że wymiary familizmu oparte na wartościach tradycyjnych (Szacunek, Religia, Wsparcie rodzinne) dodatnio korelowały z orientacją wspólnotową, akcentującą znaczenie relacji z innymi ludźmi. Uzyskane wyniki znajdują potwierdzenie w rezultatach badaczy zajmujących się psychologią społeczną. Wojciszke i Cieślak [30] wykazali, że wymiar Umiarkowanej wspólnotowości hamuje nastawienie rywalizacyjne i emocjonalne reagowanie na sytuację stresową. Natomiast dodatnio koreluje on z poczuciem szczęścia, satysfakcji z bliskich związków oraz z intensywniejszym doświadczaniem intymności, namiętności oraz zobowiązania.

W prezentowanych badaniach potwierdzono, że nastawienie na sukces materialny oraz na osiągnięcia jest dodatnio skorelowane z Umiarkowaną orientacją sprawczą, rozumianą jako koncentracja na sobie i własnych celach oraz z nastawieniem materialistycznym. Wyniki były zgodne z doniesieniami badaczy [31-34], którzy zauważyli, że ukierunkowanie materialistyczne koreluje pozytywnie z poszukiwaniem bezpieczeństwa finansowego, sukcesów finansowych, z wartościami hedonizmu i potrzebą władzy, a negatywnie z pragnieniem ciepłych relacji z innymi osobami, wartościami rodzinnymi oraz religijnymi. Podkreśla się, że w większym stopniu to wymiar sprawczości (a nie wspólnotowości) łączy się z różnymi wskaźnikami zdrowia psychicznego. Im wyższy poziom sprawczości, tym większe poczucie szczęścia, samooceny i ujawnianie zadaniowego stylu reakcji na stres, a mniejsza skłonność do depresji i lęku [30]. Tym samym potwierdzono trafność zewnętrzną polskiej wersji Skali Familizmu. Ze względu na korelacyjny charakter badań nie obliczono rzetelności bezwzględnej (test-retest), co warto sprawdzić w kolejnych badaniach.

Opracowane narzędzie stwarza badaczom zainteresowanym zagadnieniem familizmu możliwość studiowania go z uwzględnieniem jego wielowymiarowości. W prezentowanych badaniach potwierdzono, że Skalę Familizmu cechuje dobra spójność wewnętrzna, o czym świadczą wartości α -Cronbacha, znajdujące się w przedziale 0,91–0,63. Zauważono, że wewnętrzny współczynnik spójności skali Indywidualizm osiągnął tylko zadowalające wartości, co prawdopodobnie wynika z małej liczby pozycji w tej skali. Dlatego też, używając narzędzia, należy zachować ostrożność w interpretacji wyników. Zaznacza się jednak, że w przypadku rezultatów badań przedstawionych przez innych autorów wewnętrzne współczynniki spójności podskal MACVS są ogólnie niskie (α -Cronbacha $\leq 0,50$) dla podskali Niezależność i samodzielność, dobre (α -Cronbacha $\geq 0,70$) dla podskal Religia i Sukces materialny oraz zadowalające dla pozostałych podskal (α -Cronbacha = 0,60) [20].

W porównaniu z oryginalną wersją MACVS, składającą się z 50 pozycji, przeznaczoną do badania adolescentów i osób dorosłych [20], polska Skala Familizmu została opracowana w wersji zawierającej 44 stwierdzenia i służy do badania osób dorosłych. Podkreśla się, że choć badania przeprowadzono na dużej próbie, zasługującej na miano przekrojowej, to dotyczyły one wyłącznie osób dorosłych. W następnym etapie badań planowane jest poznanie wartości familizmu ujawnianego przez polskich adolescentów. Dostrzega się także potrzebę przeprowadzenia pogłębionych badań i analiz potwierdzających właściwości wyodrębnionych w badaniu wymiarów familizmu w celu pełniejszego zbadania użyteczności tego narzędzia.

Wnioski

Przeprowadzona adaptacja Skali MACVS charakteryzuje się dobrymi właściwościami psychometrycznymi. Metodę tę można polecać zarówno badaczom, jak i terapeutom rodzinnym do wykorzystywania w celu diagnozowania wartości rodzinnych pacjentów.

Aktualnie, w czasach określanych mianem 3N (niepokoj, niestałości, nieprzewidywalności), pojęcie familizmu nabiera szczególnego znaczenia, bowiem wskazywane jest przez badaczy jako jeden z ważniejszych czynników chroniących stan zdrowia psychicznego [35]. Ten aspekt jest istotny nie tylko z perspektywy jednostki, ale także całego społeczeństwa. Stanowi on jedną ze składowych definicji zdrowia według Światowej Organizacji Zdrowia, pozwalającą na funkcjonowanie w społeczeństwie i pełnienie w nim określonych ról [36]. Choć wyniki przeprowadzonego w Polsce badania epidemiologicznego odnośnie do zaburzeń psychicznych [37] pozwalają stwierdzić, że tego typu problemy coraz częściej dotyczą naszą populację, to nadal wiele osób ma nikłą świadomość, w jaki sposób może działać profilaktycznie na psychikę swych bliskich (np. poprzez prawidłowy przebieg procesu socjalizacji w zakresie wartości, komunikacji rodzinnej) oraz jak wspierać ich w zmaganiu się z problemami ujawnianymi w tej sferze funkcjonowania (np. nie stygmatyzować, wdrażać ideę edukacji włączającej). Podwyższenie poziomu świadomości dotyczącej znaczenia familizmu w kontekście występowania zaburzeń psychicznych może doprowadzić do znacznego zmniejszenia ich występowania, szczególnie wśród dzieci i młodzieży.

Praca powstała w ramach projektu badawczego B171180000789000 „Jakość relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw a doświadczanie stresu i depresji. Mediująca rola familizmu”, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.

Piśmiennictwo

1. Huntington SP. *Zderzenie cywilizacji*. Warszawa: Muza; 2007.
2. Janicka I. *Przyczyny transformacji życia rodzinnego*. Stud. Human. Gedanensia 2017; 5: 29–45.
3. Wałęcka-Matyja K. *Między zaradnością a bezradnością młodzieży z rodzin o zróżnicowanej strukturze*. Psychol. Wychow. 2013; 4: 93–115.
4. Kagitcibasi C. *A Model of Family Change in Cultural Context*. Online Readings in Psychology and Culture 2002; 6(3). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1059>.
5. Kuczyńska A. *Sposób na bliski związek: zachowania wiążące w procesie kształtowania się i utrzymania więzi w bliskich związkach*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN; 1998.
6. Miluska J. *Kulturowa różnorodność rodziny*. W: Janicka I, Liberska H red. *Psychologia rodziny*. Warszawa: PWN; 2014. S. 369–382.
7. Masna B, Giezek M, Ciechowicz J, Zabielska P, Bażydło M, Tomczak J i wsp. *Analiza zjawiska przemocy u osób leczonych psychiatrycznie*. Psychiatr. Pol. 2018; 52(1): 103–113. doi: <https://doi.org/10.12740/PP/OnlineFirst/65729>.
8. GUS (2016), *Zdrowie i ochrona zdrowia w 2016 r.*, https://stat.gov.pl/les/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5513/1/7/1/zdrowie_i_ochrona_zdrowia_w_2016.pdf (dostęp: 10.09.2018).
9. Markiewicz K. *Prokrastynacja i prokrastynatorzy. Definicja, etiologia, epidemiologia i terapia*. Annales UMCS, sectio J – Paedagogia–Psychologia 2018; 31(3): 195–213. doi: 10.17951/j.2018.31.3.195-213.
10. Thornicroft G. *Most people with mental illness are not treated*. Lancet 2007; 370(9590): 807–808.
11. Babicki M, Kotowicz K, Piotrowski P, Stramecki F, Kobyłko A, Rymaszewska J. *Obszary stygmatyzacji i dyskryminacji osób chorujących psychicznie wśród respondentów internetowych w Polsce*. Psychiatr. Pol. 2018; 52(1): 93–102. doi: <https://doi.org/10.12740/PP/76861>.
12. Sabogal F, Marin G, Otero-Sabogal R, Marin BV, Perez-Stable EJ. *Hispanic familism and acculturation: What changes and what doesn't?* *Hispanic J. Behav. Sci.* 1987; 9(4): 397–412. doi:10.1177/07399863870094003.
13. Ingatowski G. *Familizm i nepotyzm. Rodzina w firmach rodzinnych*. W: Piasecki B, Mariański A red. *Firmy rodzinne – wyzwanie współczesności*. Łódź–Warszawa: Społeczna Akademia Nauk; 2016 [Dostęp: piz.sa.edu.pl; 23.10.2018].
14. Sułkowski Ł. *Syndrom familizmu w polskich organizacjach*. Przeds. Zarz. 2013; 6(2): 21–31.
15. Stein GL, Gonzalez NM, Cupito AM. *The Protective Role of Familism in the Lives of Latino Adolescents*. *J. Fam. Issues* 2015; 36(10): 1255–1273.
16. doi.org/10.1177/0192513X13502480.
17. Zeiders KH, Updegraff K, Umaña-Taylor AJ, Wheeler LA, Perez-Brena NJ, Rodriguez SA. *Mexican-origin youths' trajectories of depressive symptoms: The role of familism values*. *J. Adolescent Health* 2013; 53(5): 648–654. doi:10.1016/j.jadohealth.2013.06.008.
18. Germán M, Gonzales NA, Dumka L. *Familism values as protective factor for Mexican-origin adolescents exposed to deviant fathers, and adolescents*. New York: Basic Books; 2009.

19. Barnes GM, Hoffman JH, Welt JW, Farrell MP, Dintcheff BA. *Adolescents' time use: Effects on substance use, delinquency, and sexual activity*. J. Youth Adolesc. 2007; 36: 697–710. doi:10.1007/s10964-006-9075-0.
20. Crouter AC, Head MR, McHale SM, Tucker JC. *Family time and psychosocial adjustment of adolescent siblings and their parents*. J. Marriage Fam. 2004; 66(1): 147–162. doi:10.1111/j.0022-2445.2004.00010.x-il.
21. Knight GP, Gonzales NA, Saenz DS, Bonds DD, German M, Deardorff J i wsp. *The Mexican American Cultural Values Scales for adolescents and adults*. J. Early Adolesc. 2010; 30(3): 444–481. doi:10.1177/0272431609338178.
22. Roosa MW, Deng S, Ryu E, Burrell G, Tein J, Lopez V, Crowder S. *Family and child characteristics linking neighborhood context and child externalizing behavior*. J. Marriage Fam. 2005; 67(2): 514–528.
23. Gonzales NA, Dumka LE, Mauricio AM, German M. *Building bridges: Strategies to promote academic and psychological resilience for adolescents of Mexican origin*. W: Lansford JE, Deater-Deckard K, Bornstein MH red. *Immigrant Families in Contemporary Society*. New York: Guilford Press; 2007. s. 268–286.
24. Roosa MW, Liu F, Torres M, Gonzales N, Knight G, Saenz D. *Sampling and recruitment in studies of cultural influences on adjustment: A case study with Mexican Americans*. J. Fam. Psychol. 2008; 22(2): 293–302.
25. Peck RF, Diaz-Guerrero R. *Two core-culture patterns and the diffusion of values across their border*. Int. J. Psychol. 1967; 2(4): 275–282.
26. Triandis HC, Marin G, Lisansky J, Betancourt H. *Simpatía as a cultural script of Hispanics*. J. Pers. Soc. Psychol. 1984; 47(6): 1363–1375.
27. Zawadzka AM. *Wartości osobiste tłumaczące orientację materialistyczną jednostki*. Rocz. Psychol. 2006; 9(2): 61–80.
28. Wojciszke B, Szlendak MA. *Skale do pomiaru orientacji sprawczej i wspólnotowej*. Psychol. Społ. 2010; 1(13): 57–70.
29. Drwał RŁ. *Problemy kulturowej adaptacji kwestionariuszy*. W: Ciechanowicz A red. *Kulturowa adaptacja testów*. Warszawa: PTP; 1990. S. 115–138.
30. Field A. *Discovering statistics using SPSS*. London: Sage; 2005.
31. Wojciszke B, Cieślak M. *Orientacja sprawcza i wspólnotowa a wybrane aspekty funkcjonowania zdrowotnego i społecznego*. Psychol. Społ. 2014; 330(9): 285–297. doi:10.7366/1896180020143002
32. Burroughs JE, Rindfleisch A. *Materialism and well-being: Conflicting values perspective*. J. Consum. Psychol. 2002; 29(3): 348–370.
33. Keng KA, Kwon J, Tan SJ, Wirtz J. *The influence of materialistic inclination on values, life satisfaction, and aspirations: An empirical analysis*. Soc. Indic. Res. 2000; 49(3): 317–333.
34. Richins ML, Dawson SA. *Consumer values orientation and its measurement: Scale Development and Validation*. J. Consum. Res. 1992; 19(3): 303–317.
35. Schmuck P, Kasser T, Ryan RM. *Intrinsic and extrinsic goals: Their structure and relationship to well-being in German and US college students*. Soc. Indic. Res. 2000; 50: 225–241.
36. Bauman Z. *Płynne życie*. Kraków: Wyd. Literackie; 2007.
37. Kulik TB, Latański M. *Zdrowie publiczne*. Lublin: Czelej; 2002.

38. Kiejna A, Piotrowski P, Adamowski T, Moskalewicz J, Wciórka J, Stokwiszewski J i wsp. *Rozpowszechnienie wybranych zaburzeń psychicznych w populacji dorosłych Polaków z odniesieniem do płci i struktury wieku – badanie EZOP Polska*. *Psychiatr. Pol.* 2015; 49(1): 15–27.

Adres: Katarzyna Kamila Wałęcka-Matyja
Instytut Psychologii, Uniwersytet Łódzki
91-433 Łódź, ul. Smugowa 10/12
e-mail: katarzyna.walecka@uni.lodz.pl

Otrzymano: 5.12.2018

Zrecenzowano: 8.04.2019

Otrzymano po poprawie: 18.04.2019

Przyjęto do druku: 26.04.2019